

УДК 37.03:355

РОЛЬ ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КАДЕТА

Іноземцев А.В., аспірант
кафедри педагогіки та андрагогіки
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті висвітлюється роль педагога в процесі становлення особистості вихованця кадетського корпусу, визначаються необхідні йому професійні й особисті якості, розробляються психологічні рекомендації для побудови гармонійних стосунків підлітків-кадетів і вихователів.

Ключові слова: *військово-учбовий заклад, кадет, особистість, педагог-вихователь.*

В статье освещается роль педагога в процессе становления личности воспитуемого кадетского корпуса, определяются необходимые ему профессиональные и личные качества, разрабатываются психологические рекомендации для построения гармонических отношений подростков-кадетов и воспитателей.

Ключевые слова: *военно-учебное заведение, кадет, личность, педагог-воспитатель.*

Inozemtsev A.V. THE ROLE OF TEACHER-EDUCATOR IN THE PROCESS OF FORMING THE PERSONALITY OF THE CADET

The article highlights the role of the teacher in the process of formation of the personality of the educated cadet corps, determines the necessary professional and personal qualities, develops psychological recommendations for the construction of harmonic relations of adolescent-cadets and educators.

Key words: *military educational institution, cadet, personality, teacher-educator.*

Постановка проблеми. Традиції кадетських корпусів, система внутрішнього життя та взаємостосунків між вихователями і вихованцями значною мірою впливали на формування характеру й особистісних якостей майбутнього офіцера. Характер людини формується в дитинстві й особливо інтенсивно розвивається в підлітковому віці, коли особистість усвідомлює себе. У процесі практичної діяльності основні риси кадета-особистості детерміновано умовами та способом життя й середовищем, в якому вони формуються. Як доводить багатовіковий педагогічний досвід, у різні часи і за різних історичних умов склалися різні системи виховання, у межах яких роками вироблялися методи і прийоми формування характеру та певної поведінки дитини, які надалі впливали на перебіг життя людини, визначали не тільки її особистісну долю, але і специфіку її життєвої діяльності.

Кадетські корпуси Російської імперії, створені на територіях Українських губерній як навчально-виховні заклади військового профілю, були унікальним явищем. У них здобули освіту численні славетні полководці та державні діячі. Високих результатів у навчальній і виховній діяльності корпуси досягли завдяки професійній і ефективній роботі педагогів. Історичний аналіз показав, що кадетські корпуси як навчально-виховні заклади військового профілю створені для підготовки офі-

церських кадрів за весь час своєї діяльності накопичили значний педагогічний і навчальний досвід, який актуальний і значущий у сучасних умовах розвитку подібних навчальних закладів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток суспільства і зміни у стосунках між людьми завжди знаходили своє відображення у практиці освіти, навчання та виховання памолоді, у педагогічних теоріях і системах. Вивчення позитивного досвіду організації навчальної роботи в кадетських корпусах Російської імперії, створених на територіях українських губерній із середини XIX до початку XX ст., аналіз педагогічних умов, методів, методик викладання й навчання має велике значення, тому що знання минулого необхідні для якісного керівництва педагогічним процесом у сучасній військовій школі. Тому на основі досвіду минулого необхідно розробити найбільш актуальні підходи щодо організації навчально-виховного процесу.

Система виховання в кадетських корпусах дореволюційної Росії є предметом історико-педагогічних досліджень, в яких окремо розглядається проблема ролі педагога у процесі становлення особистості вихованця-кадета. Заслугують на особливу увагу роботи вчених Ю.В. Ільїна, О.В. Клімашкіної, О.В. Ніколаєва, В.М. Самуєнко, В.О. Свиридова, Д.П. Сімашенкова, В.Ф. Струтинського, О.С. Сушанського, С.В. Федоріна.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення ролі педагога у процесі становлення особистості вихованця кадетського корпусу, визначення необхідних педагогу професійних і практико-орієнтованих якостей для побудови гармонійних стосунків підлітків-кадетів і вихователів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, як і сто років тому, актуально звучать слова К.Д. Ушинського про те, що вплив особистості педагога є виховною силою, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень. У створенні сприятливої атмосфери в Кадетському корпусі важливе місце займає авторитет педагога-вихователя, який формується в процесі спілкування з іншими людьми і приймається як безперечний авторитет старшого, як його сила і цінність, видима простим оком. Особистий вплив та роль педагога неможливо замінити яким-небудь прийомом або організаційними формами роботи.

За часів Російської Імперії кадетська освіта розглядалася як єдина цілісна державна педагогічна система підготовки військових кадрів. Її мета полягала в тому, щоб підготувати освіченого, працездатного, вірного військовій присязі офіцера, який би міг продовжити на службі військове вдосконалення, самоосвіту та саморозвиток. Рівень навчально-виховного процесу в кадетських корпусах значною мірою залежав від рівня кваліфікованих викладацьких кадрів. В історії становлення кадетських корпусів для успішного виконання всіх постанов щодо виховання величезна увага приділялася суворому відбору саме вихователів. У Полтавському кадетському корпусі, як і в інших подібних навчальних закладах, був особливий відбір викладачів і вихователів. Вихователями могли бути тільки військові, досвідчені професіонали, які мали високу громадянську позицію та віддано служили своїй Батьківщині. «Тільки люди істинно гідні, з чистою моральністю, з пізнаннями і здібностями до виховання, допускаються до важливої посади вихователів». Вихователь кадетів повинен виявляти себе як людина із сильним характером, здатна долати опір і до кінця вирішувати поставлені завдання. Для цього необхідна упевненість у собі, своїх силах. Вихователі майбутніх офіцерів не повинні відступати перед труднощами і перешкодами, які виникають в їх діяльності. Досягненню успіхів сприяли завзятість, витримка, терпіння, здатність придумувати негативні емоції. Такі якості, звісно, повинні поєднуватися із тверезою діловитістю, організованістю й особистою дис-

циплінованістю. Вихователь як людина, що виконує волю держави, повинен мати ясні та чіткі уявлення про характер і соціальну значущість своєї діяльності, бути відданим справі, якій він служить. Із зазначеними якостями тісно пов'язані принциповість і цілеспрямованість, прагнення і здатність ставити перед собою ясні цілі та підкорення всієї своєї діяльності їх досягненню.

Керівництво кадетських корпусів на території України залучало до педагогічної роботи у військово-навчальних закладах корпусів викладачів Київського, Харківського, Одеського університетів і місцевих гімназій. Педагог і його вихованець – дві основні фігури у виховному процесі, особистості, чії взаємини безпосередньо і вирішально впливають на весь навчально-виховний процес, визначають його успіх. Щоб взаємини між вихователем і вихованцем були гармонійними, сприяли процесу розвитку та становлення особистості, а не гальмували його, педагог повинен мати необхідні особистісні та професійні якості, авторитет серед своїх підопічних. Тому до системи військово-навчальних закладів залучалися університетські професори та викладачі, які або поєднували свою основну роботу з діяльністю в кадетських корпусах, або цілком переходили у військово-навчальні заклади. Серед викладачів Полтавського кадетського корпусу було багато громадських діячів, науковців і представників культури. Так, у 1865–1885 рр. директором гімназії, а потім і корпусу був вчений, математик, автор наукових праць і підручників з арифметики, геометрії, тригонометрії та педагогіки Ф.І. Симашко; викладачами російської мови – перший редактор неофіційної частини «Полтавских губернских ведомостей», автор «Памятной книжки Полтавской губернии за 1865 г.» П.І. Бодяньський; автор книги «Полтавская епархия в её прошлом и настоящем» П.А. Грановський; викладачем історії працював український громадський і культурний діяч, педагог Д.П. Пильчиков; малювання викладав художник-портретист І.К. Зайцев, автор творів, тематично пов'язаних із Полтавою, окремі роботи якого і зараз зберігаються в Полтавському художньому музеї [3]. Для викладання окремих предметів запрошувались викладачі Полтавської духовної семінарії, Інституту шляхетних дівчат, реального училища і Харківського технічного інституту. У кадетському корпусі працювали талановиті викладачі, віддані своїй улюбленій справі, що дозволяло створювати особливу атмосферу взаємостосунків викладача-вихователя і вихованця. У другій половині XIX – на початку XX ст. в кадетському кор-

пусі формуються цінності гуманістичного, морального й етичного спрямування. Полтавські кадети вивчали українську мову, літературну творчість І.П. Котляревського, М.В. Гоголя, М.В. Лисенка і багатьох інших національних митців.

Зміст виховного процесу в кадетських корпусах визначався системою знань, переконань, норм поведінки, якостей і рис особистостей, які формувалися в кадетських корпусах під час військового, фізичного, патріотичного, морального й естетичного виховання, об'єднаних у цілісний педагогічний процес, що сприяв досягненню головної мети: формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості, патріота і захисника Батьківщини.

Як відомо, на характер дитини визначально впливають середовище соціалізації та застосування різних методів виховання. Саме завдяки комплексу виховних заходів – процесу цілеспрямованої та свідомо контрольованої соціалізації – дитині прищеплюються певні позитивні якості, які в майбутньому визначатимуть її поведінку, світогляд та життєву позицію. Підлітковий вік як важливий етап становлення особистості являє собою складний процес особистісного розвитку, що відрізняється різнорівневими характеристиками соціального дозрівання. Рівень можливостей підлітка, умови і швидкість його всебічного розвитку пов'язані із свідомим осмисленням підлітком себе, усвідомленням свого «Я» та своєї належності до суспільства, ступенем вираженості прав і обов'язків, оволодінням світом оточуючих речей і особистісних взаємовідносин.

Навчально-виховний процес у кадетському корпусі як особливий установі має свою специфіку, яка накладає відбиток на процес становлення особистості вихованця, обов'язки вихователя, його професійні якості. Оскільки кадетські корпуси є специфічними освітніми установами, зі своїм особливим статутом, розпорядком, обов'язками учнів, то і роль педагога-вихователя тут також відрізняється від ролі вчителя-вихователя у звичайній школі. Під час організації педагогічних відносин педагогам вказувалося на необхідність брати до уваги особливості закритого закладу, однією з яких є вплив на вихованця не тільки з боку свого вихователя, а й з боку середовища оточуючих його однолітків, старших товаришів.

Особиста участь педагогів у справі виховання полягала в їх творчому підході до пошуку, відбору виховних засобів, власному осмисленні моральних ідеалів, ролі особистого прикладу.

Вихователь, професіонал, педагог – духовний посередник між суспільством і підлітком в освоєнні культури, організатор системи відносин через різноманітні види виховної діяльності. Створюючи атмосферу взаємоповаги для індивідуального вираження кожної дитини, він здійснює персональну корективу розвитку кожної особистості. Головним принципом виховання кадетів був індивідуальний підхід. Вихователі були зобов'язані виявляти здібності та схильності кожного, спостерігаючи за вихованцями під час прогулянок, розваг і навчання. У такий спосіб точно визначалися здібності вихованця до цивільних і військових наук. Дуже важливою і цінною якістю для вихователя є здатність швидко встановлювати і підтримувати психологічний контакт із підлітками, привертати їх до себе, викликати їх симпатію, вникаючи в суть дитячих стосунків, їхніх інтересів і захоплень.

Формування характеру у вихованців кадетських корпусів здійснювалося за допомогою комплексу методів, прийомів і засобів, у процесі реалізації яких закріплювалася не лише певна форма поведінки, але й відповідний їй мотив. Життя і виховання хлопців у стінах корпусу від початку протікало в таких умовах, що повсякденна діяльність кадетів відповідала їхньому ідейному вихованню. Виховний процес був скеерований не лише на досягнення єдності свідомості й поведінки вихованця, а передусім на прищеплення тих рис характеру та форм позитивного досвіду поведінки, які мали практичне значення в майбутній трудовій діяльності офіцерів діючої армії.

Як свідчить аналіз джерел, кадетські корпуси середини XIX – початку XX ст. від інших навчальних закладів Російської Імперії відрізнялися, насамперед, особливою увагою до дисципліни, яка була фундаментом армійського життя й армійського складу характеру. Оскільки головним завданням таких навчально-виховних закладів було виховання професійних військових кадрів, які мали стати підґрунтям збройних сил держави, то першочергова мета педагогів-вихователів полягала у формуванні дисциплінованості як визначальної риси характеру. Така мета вимагала комплексного підходу: необхідно було не лише застосовувати різні методи, прийоми та засоби виховання, а й створити середовище й умови, які б сприяли укоріненню у свідомості кадетів стійких форм поведінки, пов'язаних із притаманними дисциплінованості властивостями – організованістю, зібраністю, витримкою, адже основні етапи формування характеру кадета припадали на період його життя в корпусі.

Проводячи виховну роботу, педагоги військово-навчальних закладів у будь-який спосіб намагалися виховати гармонійно розвинену особистість із властивим російському офіцерському корпусу духом корпоративності й вірності принципам, взаємодопомоги та військових традицій. Систему цінностей вихованців дореволюційних кадетських корпусів можна описати так: найбільшою мірою вони цінують дух товарищескості, відданість обов'язку, категорично засуджують виказування та злодійство, поважають своїх вихователів за справедливість і гуманність. Того педагога-вихователя, який має такі якості, заслужено поважають вихованці. Особистий авторитет вихователя, життєвий досвід, реальні приклади з життя були основним підґрунтям для формування особистості кадета.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, педагогічна, виховна діяльність у кадетському корпусі – це чітка, злагоджена, цілеспрямована діяльність викладачів і вихователів по формуванню кадета-особистості – майбутнього захисника Батьківщини. Для педагога-вихователя важливо усвідомлювати свою роль у процесі формування особистості кадета з державницьких позицій як достойного представника свого суспільства. Виконуючи таке завдання, кожен педагог повинен був самовіддано працювати, професійно

самовдосконалюватися, постійно розвивати свій світогляд. Тільки за наявності високих моральних, етичних, гуманістичних і професійних якостей, життєвого досвіду офіцер-вихователь кадетського корпусу міг позитивно впливати на становлення і розвиток особистості підлітка-кадета. Педагогічна, виховна діяльність у кадетському корпусі – спільна діяльність, і її успіх залежить від того, які стосунки склалися між вихователем і вихованцем. Саме вихователь повинен уміти правильно встановлювати належні взаємовідносини і розвивати їх у потрібному напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алпатов Н.И. Историческая справка о кадетских корпусах в России XIX в./ Н.И. Алпатов // Советская педагогика. – 1944. – № 1. – С. 18–21.
2. Варій М.Й. Основи психології і педагогіки : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / М. Й. Варій, В.Л. Ортинський. – 2-е вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 376 с.
3. Полтавщина : Енциклопедичний довідник / за ред. А.В. Кудрицького. – К. : УЕ, 1992. – С. 758–759.
4. Положение о кадетских корпусах. – СПб. : Типография М.М. Стасюлевича, 1886. – 92 с.
5. Солонухин А.Н. Особенности организации учебного процесса в кадетских корпусах // Бомбардир. – 1995. – № 3.21.
6. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1971. – 208 с.